

ците на тома (задача, колосална по размерите си), служи и за препратки към различните статии и издания. От друга страна обаче, по мое мнение справочната стойност на изданието силно би се повишила, ако в неговата концепция бъде предвиден и един допълнителен справочен том, който да обхване цялата поредица, но не само като дублаж на показалците и информацията в отделните томовете, а по отделни проблемни гледна, така че да се превърне в своеобразен пътеводител в проблематиката на взаимоотношенията периодика—литература. Концепцията на подобен справочник вероятно би била доста сложна и противоречива, но ако неговото съществуване бъде сметнато за необходимо, то време за избиране и изработване има, още повече че и опитът, който ще се натрупа в създаването и най-вече в използването на отделните томовете, сам ще подсказва пътищата за нейното разрешаване.

Не бих искал да повтарям шаблонни формули за значението, което начинанието на Института за литература ще има, още повече че достатъчно вече се каза. И все пак би трябвало още веднъж категорично да се каже, че това е една от най-амбициозните и най-добре изпълнени инициативи на съвременното българско литературознание, инициатива, която показва неговата методологическа зрелост и пораснали изследователски възможности.

Александър Панов

JÁN KOŠKA — „SLOVENSKO-BULHARSKÉ
LITERÁRNE VZŤAHY (1826—1918)“. Veda, vydavateľstvo
Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 1985

Новата книга на словашкият литературовед-българист Ян Кошка „Словашко-български литературни връзки (1826—1918)“ е своеобразно продължение на предходната, издадена през 1978 г. книга „Словашки литературни погледи към българския юг (1876—1878)“, посветена на така наречените „български образи“ в словашката литература, възникнали като отзвук на националноосвободителното движение на българския народ по време на Априлското въстание и Руско-турската освободителна война. Новото в „Словашко-български литературни връзки“ обаче не е само в разширените исторически граници на темата и привличането на нови факти и материали, а преди всичко в тяхната систематизация и периодизация от гледна точка на словашкото културно и литературно развитие.

Границите на изследвания период се определят от издаването на известния труд на П. И. Шафарик „История на славянския език и литература по всички наречия“ (1826) до възникването на самостоятелната чехословашка държава през 1918 год., т. е. с решаването на проблема за словашката независимост. В рамките на този исторически период Ян Кошка проследява отношението към България, българския исторически и културен живот в 3 етапа: 1. 1826—1840, етап, свързан с развитието на научната славистика и славянската идея, с откриването на

българите като етнически славяни и народ с богато културно минало и традиции (делото на Кирил и Методий). 2. Вторият етап (1840—1880) отразява развитието на словашката възрожденска идеология, която търси подкрепа и стимул в историческата съдба и националните борби на малките, поробени славянски народи. В този етап именно възникват произведения за българска тематика, разширява се информацията за българския исторически живот, усилено се правят паралели между Словакия и България в различен аспект, в които кристализират насоките на словашките стремежи за независимост, исторически се конкретизира идеята за славянска взаимност и солидарност. Като акт на славянска солидарност се възприема Освободителната руско-турска война. 3. Годишите 1890—1918 са заключителен етап от гледна точка на аналогичните в българския културен живот, които могат да подхранят словашкото национално движение. Исторически се изживява славянската идея и тя не може да бъде обединяващо звено в словашко-българските литературни връзки. Същевременно това е период, в който се превеждат в словашки основни произведения на новобългарската литература (Л. Каравелов, Ив. Вазов, Ал. Константинов). Но в техния подбор и критически коментар словашката страна все още се ръководи от един по-стар етап на типологически сходства, защото задачите на словашкото възраждане не получават политическа реализация и все още имат романтична славянофилска окраска. Постепенно промяната в идеологическата програма на словашкото национално движение рефлектира и в отношението към българския литературен живот. Програмно новата ориентация на словашката литература в изобразението на народния живот търси аналогичен пример в модерната българска литература в лицето на д-р Кръстев и Пенчо Славейков. Търси се определен модел за развитието на литературата, модел, който трябва да се противопостави на романтичната идеализация на народния живот и политическия консерватизъм на Ваянски и Мартинска школа.

В последната част на книгата авторът съредоточава своите изводи за характера на словашко-българските литературни връзки, методологически поставя въпроса за взаимоотношението вътрешнолитературни — външнолитературни контакти, както и за функцията на външните контакти в националния литературен процес. Той се опира върху теоретическите постижения на словашкото сравнително литературознание, което в последните години полага успешни усилия за една нова систематизация на литературните връзки и контакти, подчертавайки решаващата роля на приемащата литература в оценката на чуждото явление (преди всичко в теоретическите постановки на Д. Дюришин).

Книгата на Ян Кошка безспорно представя интерес от методологическа гледна точка. Нейната вътрешна „полемика“ с традиционното компаративно мислене се състои във функционалното съотнасяне на връзките към националния литературен процес. На тази основа той определя техния вътрешнолитературен или външнолитературен характер. Интересува го диалек-

тиката на тяхното въздействие върху развитието на културния и литературния живот, модификацията на тяхното значение според потребностите на националната литература. „В практиката — пише авторът — често се създава строга схема на вътрешни и външни контакти, абсолютизира се срещата на художествена ценност с художествена ценност, на произведение с произведение“ (77). За него типологическите зависимости и аналогии от исторически, политически, социално-психологически и пр. нелитературен характер (върху които преуместено са изградени словашко-българските литературни връзки) също могат да бъдат импулс за идейно-художествено развитие и да изпълняват ролята на външнолитературен контакт. Той подчертава, че традиционната класификация не може да обясни спецификата на словашко-българските литературни връзки, чиято специфика до голяма степен определя (ще добавим) и характера на междуславянските литературни връзки в определени исторически периоди.

Както е известно, словашките автори на произведения с българска тематика се ръководят не от интерес към българската литература (художествената фикция), а от интереса си към събата на един поробен славянски народ и свързаните с нея исторически и политически събития. Факт, отбелязан и от българското литературознание (Е. Георгиев, „Български образи в славянските литератури“. С., 1969). Това проличава особено в творбите, посветени на Априлското въстание и Руско-турската освободителна война. Ян Кошка извежда този „извънлитературен“ интерес като доминанта в словашко-българските връзки за един дълъг исторически период. Той привлича малко известни (и неизвестни за българския читател) материали, които го илюстрират. Показва, че този нелитературен интерес често обуславя литературни стремежи. На тази основа типологически характеризира словашко-българските литературни връзки като „връзки, основани на необходимостта от стимулиращи аналогии“ (82).

Още в предходната си книга Ян Кошка наблегна на факта, че произведенията с българска тематика до голяма степен отразяват проблемите на словашкия национален живот, борбите на словашкия народ за културна и политическа независимост. Това се проявява в описанията на героите и средата, в използването на определени жанрово-стилови похвати на словашкия романтизъм — както в случая с героичния епос на Й. Бела „Райчо Николов“ или повестите и разказите на Ф. Кутляк из българското хайдушко движение. В новата си книга авторът се задълбочава в характера на този постоянно поддържан интерес към България, извор на исторически и културни аналогии и сходства, със съзнанието, че външнолитературни и вътрешнолитературни (художествени) контакти не могат да се разглеждат отделно, че те взаимно се преплитат и отразяват. Тук се съдържа и ценното зърно на книгата, нейната концептуална дълбочина, която може да се превърне в методологически ключ и към други явления, засягащи междулитературните контакти. Спецификата на словашко-българските контакти в случая е типологизирана

като определен модел. Ян Кошка правилно е потърсил опорна точка в развитието на научната славистика (и преди всичко трудовете на Шафарик), която чрез интереса към миналото, езика, културата и литературата на славянските народи играе ролята на свързващо звено в културните им отношения, импулсира самопознанието чрез другите, особено по време на славянското възраждане. Като важен приносен момент ще отбележа факта, че паралелно със значението, което има делото на Шафарик за словашката възрожденска идеология (школата на Шур), Кошка се спира и на многостранната рецепция на неговото дело в българска среда — ролята му на импулс в различните сфери на възрожденския живот — филологическа наука, идеология, литература. Този многоаспектен рецепционен подход на научната славистика, която може да се проследи и в словашката, и в българската възрожденска епоха, разкрива „синкретизма“ на контактите в един период, когато и литературата по своята функция и съдържание е синкретична. Тя до голяма степен определя спецификата на словашко-българските литературни връзки и в следващите периоди.

Фактите на етническа, езикова, историческа и културна близост от миналото по своеобразен начин намират продължение в съвременността, независимо че липсва конкретна информация за българския културен живот. А и двете литератури се намират в начален етап на своето развитие. Ян Кошка описва един интересен феномен от 40-те години — в словашката възрожденска публицистика се появяват фиктивни данни за българския културен и литературен живот. А именно: в „Орол Татрански“ се споменава за излизането на „славянско по дух“ списание „Jek od Balkana“, а в „Слованске похляди“ е цитирано на „илирийско наречие“ стихотворение със същото заглавие. В стремежа си да стимулира своето развитие словашката литература създава фиктивни аналогии и използва мистификации. Можем да кажем, че този „контакт“ разширява представата ни за ролята на мистификацията в славянските възрожденски литератури.

В отношението към българската литература словашката литература проектира задачите на собственото си развитие и ценностите си представи — това е гледната точка на автора, от позицията на която той проследява историята на контактите и връзките. Като особено интересен и методологически важен момент ще посоча онези страници от книгата, които са посветени на рецепцията на Вазов и на новата рецепционна ориентация на словашките модернисти около сп. „Пруды“, които откриват Пенчо Славейков, П. Ю. Тодоров, П. К. Яворов. Безспорно на прелома на века се засилва и литературният характер на контактите, независимо че традицията на социално-психологическите и историческите аналогии е силна и че словашката страна продължава „да си изработва едностранчиви собствени проекции за размаха на българската литература, които след това приспособява към действителното й състояние“ (83). Но все пак тази едностранчивост се поддържа предимно от славянско-патриотичната и романтична линия в словашката литература, която има и своята опо-

зия. Според мен по голямо внимание заслужава повестта на Ив. Кукучин „Немили-недраги“, написана непосредствено след превода на едноименната Вазова повест, както и статиите за българската литература, публикувани в сп. „Пруд“ — ревято на „Млада Словакия“. За Ян Кошка тези явления остават „изолирани и външни“, върху които не могат да се правят обобщения. Но както става ясно от цялостното изложение, идеята на книгата е не да се акцентува на една или друга форма на контактите (според традиционния им класификация на външнолитературни и вътрешнолитературни), а да се разкрие тяхната функционална връзка с литературния процес. Така наречените *контакти на стимулиращи аналогии* фактически могат да се разглеждат като специфична форма на литературна рецепция, а не непременно да се съотнасят с една, както се вижда, в редица отношения нефункционална класификация.

Книгата на Ян Кошка „Словашко-български литературни връзки (1826—1918)“ не е книга от традиционния и познат „компаративистичен жанр“. От една страна, тя отново подчертава научните качества на автора и преди всичко способността му да анализира фактите проблемно, да не се доверява на удобните схеми, да търси връзка между теория и практика. От друга страна, тя е принос в проблематиката на словашко-българските и българо-словашките литературни връзки и със съдържащите се факти и материали, и с направените обобщения, и с поставените методологически въпроси. Богатата документална част, която съпровожда изложението и конкретизира изводите и наблюденията, е също положителна страна на книгата, малко използвана в нашата издателска практика. Трябва да се отбележи и съдържащият предговор на Д. Дюришин, който разкрива, че книгата е част от една амбициозна и широка програма на словашкото сравнително литературознание да изследва връзките на словашката литература с чуждите литератури.

Христина Балабанова

BIBLIOGRAFIA RELATIILOR ROMÂNE CU LITERATURILE STRĂINE ÎN PERIODICE (1859—1918). VOL. III. București, Editura Academiei Republicii socialiste România, 1985, 308 p. (Academia de științe și politici. Institutul de istorie și teorie literară „G. Calinescu“)

Наред с многобройните си научноизследователски и издателски начинания Институтът за история и теория на литературата „Г. Калинеску“ при Академията за обществени и политически науки в Букурещ извършва и една дейност, на пръв поглед чисто техническа, регистрационна, но всъщност извънредно важна и безусловно необходима за развитието на литературоведските изследвания — библиографско проучване на изворите за историята на румънската литература. Когато се изпълнява от специалисти литературоведи (както е в случая), тази работа не е нищо друго освен първата, основополагаща фаза на литературно-историческите проучвания. Убедител-

но доказателство за това е издадената преди десетина години от сътрудниците на същия институт Михай Морару и Каталина Велкулеску под непосредственото научно ръководство на проф. Йон Кишия аналитична библиография на така наречените „народни книги“ в старата румънска литература — едно ценно справочно издание, превърнало се в настолна книга за всички, които се интересуват от този род книжнина (M. Moraru, C. Velculescu. *Bibliografia analitică a cărților populare laice. Sub îngrădirea științifică a lui I. C. Chitișia. Partea I. Buc., 1976, 243 p. Partea a II-a. Buc., 1978, 568 p.*).

Подобен характер има и издаваната сега „Библиография на връзките на румънската литература с чуждите литератури в периодичния печат“. По своя замисъл това е едно мащабно дело, в което са обхванати всички публикации в румънския печат, свързани с чуждите литератури и с чуждия фолклор, както и всички преводи на литературни и фолклорни творби. Началната хронологическа граница на библиографията е 1859 г., тъй като за предходния период съществува изчерпателен библиографски репертоар „Bibliografia analitică a periodicelor românești“, vol. 1—2 (1790—1858). С издадения неотдавна том трети фактически приключва първият етап от работата — обхванат е периодът 1859—1918 г.; следващият етап ще бъде библиографското покритие на периода 1919—1944 г.

Материалът в издадените три тома е разпределен по следния начин: първият том е посветен на английските и немскоезичните литератури, вторият — на романските литератури (френскоезичните, испаноезичните, италианската и португалската), а третият — на всички останали литератури. За нас естествено представлява най-голям интерес последният том, тъй като именно тук е отразено присъствието на българската литература и на българския фолклор в румънския печат.

Третият том е съставен от Ана-Мария Брезуляну, Катринел Плесу, Михаела Шопу и Корнелия Шефанеску със сътрудничеството на Симона Чокулеску, Медая Фрайберг, Михаела Хашегану, Виорика Йонеску-Нишков, Дину Пилат и Евгения Попянг; изработен е под ръководството на Йоан Лупу и Корнелия Шефанеску. В самото начало на книгата, непосредствено след краткия предговор и устъването, как да се използва библиографията, е поместен списък на разработените аналитично периодични издания, на брой повече от 500, подредени азбучно. Самата библиография се състои от четири дяла: първият е посветен на латиноезичните и гръцкоезичните литератури (обхваната е класическата и средновековната литература на латински език, старогръцката, византийската и новогръцката литература); вторият дял представя рецепцията на славянските литератури в Румъния (руската, полската, чешката, словашката, югославските и българската); най-голям е третият дял, където са представени повече от 20 литератури в следната последователност: индийска, циганска, персийска, афганска, келтска, арменска, албанска, халдейска, вавилонска, еврейска, арабска, египетска, монголска, татарска, киргизка, турска, унгарска,